

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ
ИЖТИМОЙИ-МАЪНАВИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ИНСТИТУТИ

ШАҲЛО АҲРОРОВА

**МАЪНАВИЯТ ЭНГ
ТАЪСИРЧАН ВА ҚУДРАТЛИ
ҚУРОЛИМИЗДИР**

ТОШКЕНТ «МАЪНАВИЯТ» 2022

УЎК: 316.323:17.022.1(575.1)
КБК: 60.56(5Ў)
А 97

А 97   **Ахророва, Ш.**

Маънавият энг таъсирчан ва қудратли қуролимиздир [Матн] / Ш.Ахророва. – Тошкент: «Маънавият», 2022. – 40 б.

ISBN 978-9943-04-456-2

М а с ъ у л   м у ҳ а р р и р:

Олимжон Давлатов – Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти директори

Т а қ р и з ч и л а р:

*Қиёмиддин Назаров, фалсафа фанлари доктори, профессор;
Фазлиддин Равианов, сиёсий фанлар доктори, профессор.*

Мазкур рисолада маънавият тушунчаси, жамиятда маънавиятнинг ўрни, маънавий тараққиёт омиллари, миллий-маънавий қадриятлар хусусида сўз боради. Ушбу рисола барча соҳа раҳбар ва ходимлари, тадқиқотчилар, талабалар фаолиятида фойдаланиш учун керакли манба бўлиб хизмат қилади. Шунингдек, рисола кенг китобхонлар ва жамоатчиликка мўлжалланган.

ISBN 978-9943-04-456-2

© «Маънавият», 2022

Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодийёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир.

Ш.Мирзиёев

МАЪНАВИЯТ – ҚУДРАТЛИ КУЧ

Маълумки, маънавият – инсон руҳий ва ақлий оламини ифодаловчи тушунча. У кишиларнинг фалсафий, ҳуқуқий, илмий, бадиий, ахлоқий, диний тасаввурларини ўз ичига олади. Маънавият атамасининг асосида «маъно» сўзи ётади. Инсоннинг ташқи ва ички олами мавжудлиги барчага маълум. Ташқи оламига унинг бўй-басти, кўриниши, кийиниши, хатти-ҳаракати ва бошқалар киради. Ички олами эса унинг яшашдан мақсади, фикр юритиши, орзу-истаклари, интилишлари, ҳис-туйғуларини ўз ичига олади. Инсоннинг ана шу ички оламида унинг *маънавий қиёфаси* намоён бўлади. Моддий эҳтиёж инсонга жисмоний қувват берса, маънавият унга руҳий озиқ ва қудрат бағишлайди. Инсон маънавияти унинг билимлар доираси ва маданий савияси билан узвий боғлиқ. Бошқача айтганда буларнинг ҳар учаласи бир-бирини тақозо қилади. Жамиятнинг ҳам, миллатнинг ҳам ривожига маънавият муҳим ўрин тутади. Маънавий етук инсон яшашдан мақсад нималигини юксак доирада аниқлай олади, мана шу қарашлари билан умрига мазмун киритади, у ҳаётий ҳаракатларининг маданий даражаларини қўллайди. Энг муҳими, у ҳалолга ёндашиб, ҳаромдан ҳазар қилади, ростга эргашиб, ёлғондан ўзини тортади, ҳар бир масалага инсоф ва адолат нуқтаи назаридан ёндашади.

Қисқаси, маънавиятда инсон ҳаётининг мазмуни акс этади. Ватанни севиш, ватанпарварлик инсон маънавиятини белгиловчи асосий омиллардан биридир. Маънавият камол топган жамиятларда қобилият, истез-

дод эгалари шу жамиятнинг, миллатнинг юзи, ғурури, обрў-эътибори ҳисобланади. Маънавий етук жамиятда ақл, соғлом фикр, адолат ва яхши хулқ устувордир. Бундай жамиятда халқнинг эртанги кунга ишончи кучли бўлади. Инсонга номуносиб бўлган турли иллатлар барҳам топади.

«Менинг назаримда, – дейди Президентимиз Ш.Мирзиёев, – инсоният дунёсининг буюк бир ёриткичи – маънавият чироғи бор. Бу чироқнинг бошқалардан фарқи шуки, у инсоннинг онги ва тафаккурини ёритади, қалби, виждонини уйғотади, одамийлик ҳиссини кучайтиради»¹.

Маънавият – инсонларнинг ўзаро муносабатлари, олган таълим-тарбиялари, уларнинг ҳаётий тажрибалари давомида шаклланган ва ички оламларида намоён бўлган ҳолда инсонларнинг хатти-ҳаракатлари, муносабатларини белгилайдиган тизимдир. Ҳар бир инсон ўзини шахс сифатида англагандан бошлаб, умрининг охиригача маънавий қиёфасини шакллантиради ва ривожлантириб боради. Демак маънавият оламида инсоннинг барча қобилиятлари, тафаккури доирасида юзага келган хулосалари, мақсадлари ҳам акс этади. Бошқача айтганда, у ботиний дунёни ўзида акс эттиради. Одатда, маънавият даражасини ифодалашда маънавий етуклик, маънавий бойлик, маънавий қашшоқлик, маънавий тубанлик каби иборалар, тушунчалар қўлланилади. Инсонни ҳам, жамиятни ҳам камолга етказувчи – маънавий етукликдир. **Маънавий етуклик** – инсоннинг яхши фазилатлар эгаси бўлиши билан бирга, ҳар бир ҳаракатини эзгулик сари йўналтира олиши, ўзидан ўзгаларга яхшилик тилаш билан бирга кўпчилик учун, эл ва юрт учун фидойилик қила олиши, олган билимларини эзгулик учун йўналтиришида намоён бўлади.

Маънавий олам моддиятга айланиши мумкин. Бу инсоннинг маънавият оламидаги қадриятлари унинг фао-

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 267-б.

лиятида, ўзидан ўзгаларга, оила ва жамиятга, юрт ва миллатига бўлган муносабатида кўринади. Элда хуш фазилатларни инсонийлик, деб сифатлаш бор. Демак, маънавий етуклик мана шу инсонийлик сифатларининг яхлит, тизимли тарзда намоён бўлиши, деб ҳам айтиш мумкин.

Профессор Қ.Назаров таъкидлаганидек, маънавият инсоннинг ички ва ташқи хатти-ҳаракати, гўзаллиги, ҳис-туйғулари, кечинмаларини акс эттиради.¹ Маънавият инсонларда юқори даражада такомил топган инсонпарварлик хислатларининг йиғиндисидир. Маънавият кенг қиррали сермазмун ва инсондаги нозик томонларни камраб олган фалсафий тушунчадир.² Демак инсон камолоти унинг жисмонан соғлом улғайиши билан бирга соғлом руҳият, соғлом тафаккурнинг уйғунлашувига ҳам эришувидир. Камолотга эришган инсон, халқимиз таъбири билан айтганда, ўзининг «бамаъни»лиги билан хушфазилатларини намоён қилиши, тил ва дил бирлигига эришиш, маънавий қусур ва ноҳўя ҳаракат, ноҳўя муносабат ва сўзлардан ўзини тия билиши билан кўзга ташланади. Президентимиз таъбири билан айтганда, «маънавият – инсонлар ўртасидаги ўзаро ишонч, ҳурмат ва эътибор, халқ ва давлат келажигини биргаликда қуриш йўлидаги эзгу интилишлар, ибратли фазилатлар мажмуасидир. Бошқача айтганда, маънавият – жамиятдаги барча сиёсий-ижтимоий муносабатларнинг мазмуни ва сифатини белгилайдиган пойдевордир»³. Мана шу пойдевор асосида маърифатли жамият ва маънавий макон бунёд бўлади. Маънавий маконда бутун жамият аъзоларига хос бўлган маънавий ва миллий бирлик намоён бўлади.

Масалан, мана шундай бирлик, умумҳаракатни Япония давлатида 2011 йилда бўлиб ўтган цунами ва кучли

¹ Қ а р а н г: Назаров Қ.Н. Аксиология (Қадриятлар фалсафаси). – Т.: «Академия», 2011. 91–226-бетлар.

² Ўша манба. 91–110-бетлар.

³ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 268-б.

зилзила вақтида япон халқининг матонати мисолида кўриш мумкин. Албатта, япон ҳукуматининг фавкуллода вазиятларда ҳаракат қилиш мукамал тизимининг ҳам бунда ўрни катта, аммо японияликларнинг ўзларига хос бўлган миллий хусусиятлари, маънавий қиёфаларининг ўз манфаатларидан жамият, юрт манфаатларини юқори кўя билиш сифати цунами билан боғлиқ оғир оқибатларнинг олдини олишда пойдевор вазифасини бажарди, деб айта олиш мумкин. Бошқача айтганда, Япониядаги бу воқеа инсон маънавияти ҳар қандай офатдан ҳам кучлироқ эканини исботлаб берди. Чунки ўшанда ҳамма бир-бирига ёрдам беришга ошиқди, айрим жойларда бўлгани каби, талатўпдан фойдаланиб, бировнинг мулкига эгалик қилиш ёки нархнинг ошиши каби ҳолатлар учрамади, ҳеч ким бировнинг фалокатидан ўз манфаатини ажратиб олмади. Айнан мана шу ҳолатлар япон миллатининг маънавий бирлигини намоён этди.

Демак, маънавият ҳар бир инсон руҳиятида воқе бўлади. У даставвал, алоҳида олинган инсон билан боғлиқ тушунча. Аммо инсон жамиятдан ажралмас бўлиб, жамиятдан ташқарида у инсонлик моҳиятини йўқотар экан, маънавият инсонни ўзга одамларга, жамиятга, бутун борлиққа дахлдор қилади. Шу жиҳатдан маънавият ижтимоий мазмун касб этади. Инсон ўзини халқнинг бир бўлаги деб билгандагина, халқни ўйлаб, халқ учун меҳнат қилиб яшагандагина, маънавият билан туташади.

Хулоса қилганда, *биринчидан*, **маънавият** бу – инсоннинг сийрати, маъно-мағзи. Шу маънода у инсон ҳаётининг моҳияти ва умр мазмунини белгилаб беради. *Иккинчидан*, **маънавият** бу – инсоннинг ҳақиқати. Инсон дунё воқеликларидан иштирок этар экан, уни англай бошлайди, тафаккур ила таҳлил қилади, уларга нисбатан ҳис-туйғуларини намоён этади. Шу баробарида ўзи тўғри, деб топган нарсалардан ўз ҳақиқатини

яратади. У мана шу ҳақиқатга асосланиб, мўлжалини олади, йўлини белгилайди, ҳис-туйғуларини шу мўлжал атрофида гавдалантиради. Гап шундаки, бу ҳақиқати ижтимоий ҳақиқат билан уйғунлашса у комиллик топади. *Учинчидан, маънавият* бу – инсоннинг ички қадриятлари мажмуи. У воқеликлар ичра мавжудлигини намоён қилар экан, уларга муносабатлари асносида қадр даражасини белгилайди, ўлчайди. Ўлчов асосида қайсидир объектлар, воқеликлар, фазилатлар, ҳатто айрим иллатлар ҳам қадриятлашади. Фақат у мана шу иллатларга иллат, деб қарамайди, бунга маълум асосларни ҳақиқат қилиб олади. Мана шу қадриятлар асосида у маънавий қиёфасини шакллантиради. Демак, маънавий қиёфада фақат фазилатлар эмас, иллатлар ҳам иштирок этар экан. Гап шундаки, бу иллатлар маънавий оламни тубанлаштиришга хизмат қилиши мумкин.

НУР – ШАРҚДАНДУР

Юқорида ҳам эътироф этганимиздек, маънавият **баркамоллик** билан туташади. Баркамолликнинг қирралари кўп аслида. Баркамоллик пойдеворини кўйиш учун ҳар бир шахсни болалигидан бошлаб мантикий фикрлашга ўргатиш муҳим аҳамиятга эга. Таълим ва илм бериш жараёнида унга мунтазам мантикий тафаккур юритиш тамойилларини сингдириб бориш лозим. Ёшларни соғлом фикрлашга, айниқса, мустақил фикр юритишга ўргатиш жамият ривожига муҳим ўрин тутади. Баъзи болаларда кичиклигиданоқ «мен», «ўзим» деб фикр юритиш кузатилади. Шарқона тарбияда эса манманлик, ўз фикрини бошқаларга ўтказишга уриниш ҳамиша ҳам қувватланмайди. Бу гап қайтариш, қайсарлик, нокамтарликка менгзалади. Аксинча, кичикларга катталар ҳамиша ўз фикрларини ўтказишга уринадилар. Шунда ҳам мустақил фикрловчи одамга нисбатан «фикри бор одам», ёки фикрли одам» иб-

раларини қўллайдилар. Демак мустақил фикр шарқона тарбияга қўра манманлик, ўзимбиларлик қабилида эмас, балки юксак муомала маданияти ва ҳамсухбати, катталарнинг хурматини жойига қўйиш доирасида амалга оширилиши керак. Яъни, «йўқ! Сизнинг фикрингизга қўшилмайман!» эмас, балки, «албатта, сизнинг фикрингизни хурмат қиламан, лекин менимча мана бу мана бундай бўлади» қабилида. Бошқача айтганда, катталарга, устозларга хурмат тамойилига риоя қилган ҳолда. Аслида, ҳар икки ҳолатда ҳам мустақил фикр ифодаланяпти. Фақат иккинчи ҳолатда Шарққа хос этикет қоидаларига, миллий кадриятларга амал қилинаётганлигини кўришимиз мумкин.

Шарқ тафаккурига қўра, инсон баркамоллигига қўйиладиган талаблар алоҳида яхлитликда намоён бўлади. Бу яхлитлик доирасида унинг босиқлиги, вазминлиги, бағрикенглиги, камтарлиги, одамохунлиги, умуминсонийлик руҳиятининг устуворлиги, болажонлиги, кексалар, ожизлар ва болаларга меҳр-шафқатлилиги, муомала маданияти кабиларни кўриш мумкин. Шунингдек, шарқона тарбияда табиатга муҳаббат, бошқа дин ва миллат вакилларига нисбатан толерантлик кабилар ҳам алоҳида ўрин тутади.

Шарқда комиллик фалсафаси ахлоқий қоидалар устуворлиги, қалб тозаллиги, муомала маданияти ва оғир-вазминлик фазилатларидан озиқланади. Унда бахт-саодатга бўлган интилиш эзгу ният ва эзгу амаллар асосида қурилиши лозимлиги таъкидланади. Инсондаги англаш ва тушуниш, ҳис қилиш қобилиятлари уни олий яратикқа мансуб эканини билдириш асносида унга фақат яхши амаллар бажариш масъулиятини қўйган. Бу масъулият шарқона маънавият тизимининг вужудга келишига замин яратган. Меҳнатнинг, алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳалол меҳнатнинг улуғланиши ва унинг кадрият даражасига кўтарилиши эса бу тизимни янада бойитган. Мана шу асосларда Шарқда

шаклланган бой маънавият ва маърифат тизими турли ҳудудларда ва ўтмишнинг турли босқичларида рўй берган ҳар бир тараккиётга пойдевор қўйиб борган. Тарихнинг ҳар бир қатламида жаҳолатнинг қораланганию, хурофотларга кураш ўти очилганлигини, маърифатга, тафаккурга ҳамиша кенг йўл очишга қаратилган амалларни кўриш мумкин. Бир сўз билан айтганда, Шарқда азалдан қалб тарбиясига эътибор бериш, маънавий баркамоллик сари интилиш юксак қадрият даражасига кўтарилган. Дини, эътиқоди, миллати, элати, ижтимоий келиб чиқишидан қатъи назар, инсонни инсон бўлгани учун ҳам қадрлаш тамойили бош мезон вазифасини ўтаган. Европалик алломалардан бири «Нур – Шарқдандир» деган эди. Бу бежиз эмас, албатта. Шарқдан таралган илм-маърифат зиёси дунёни нурафшон этгани, инсоният тарихи ва тақдирида буюк ўзгаришларга сабаб бўлганининг эътирофи эди бу.

Шарқона маданий-маънавий мерос иккита қудратли манбадан озикланган: буларнинг бири – дунёвий илмлар бўлса, иккинчиси – диний-фалсафий тафаккур эди. Шарқ маърифатининг кучи бу ҳар икки манбани уйғунлаштира олганида ва мана шу уйғунликни қадрият даражасига олиб чиқа олганида кўринди. Бунинг провардида ислом дини тарқалган ҳудудларда диннинг илм сифатида ривожланишини, дунёвий маданият, табиатшунослик, фалсафа билан боғлиқ фанларини ўрганиш кучайганлигини, хунармандчилик ва бошқа санъат турлари ривож топганини кўриш мумкин. Илму маърифат ривожланар экан, майдонга баҳс ва мунозаралар, хилма хил фикрлар тушади. Бу эса Шарқда тафаккур рифожини юзага келтирган, деб айта оламиз.

Шарқ маънавияти аввал бошдан бошлабоқ асосан инсон руҳиятини, унинг маънавий оламини билишга, одамларнинг ўзаро муносабатларини англашга эътибор берган. Шарқ ўз тафаккурида инсоннинг ижтимоий аҳволини нисбатан иккинчи ўринга суриб,

унинг маънавий камолотига эътибор берган, яъни тарбия масаласи муҳим ўрин тутган. Маънавий-ахлоқий тарбияда диндан кенг фойдаланилган. Шу ўринда эътироф этиш лозимки, Президентимиз бугунги кунда ёшларга таълим-тарбия билан бирга асрлар давомида қон-қонимизга, онгу-шууримизга сингиб келган муқаддас динимизнинг, умуман диннинг моҳиятини тушунтириб бериш асосида уларни эзгулик ғоялари руҳида тарбиялашни жиддий вазифалардан бири, деб белгилади. Ёшларда ёт ғоялар, радикал оқимлар таъсирига тушишнинг асосий сабабларидан бири – айнан мана шу масалага жиддий эътибор берилмаганлиги, деб кўрсатди.¹

Фуқаролик жамияти қуришда диний кадриятлар ҳам миллий тараққиётнинг муҳим омили бўлиб хизмат қилишини унутмаслик лозим. Зеро, миллий ва диний кадриятларни, аждодларимиз меросини ўрганиш ва кенг тарғиб қилиш, улардан таъсирчан тарғибот воситаси сифатида унумли фойдаланиш жамият ҳар бир аъзосининг маънавий оламини бойитишга, миллий ғоя ва миллий ахлоқ тамойилларини шакллантириш ҳамда такомиллаштиришга, ёшларни юксак фазилатлар эгаси сифатида тарбиялашга ҳам кўмаклашади.

Шу ўринда эътироф этиш лозимки, ғоя, маънавият, дин инсон онги ва қалбига таъсир этадиган, фаолият йўналиши, мақсади, орзуларини белгилайдиган тушунчалардир. Миллий ғоя каби дин ҳам инсон маънавиятини белгилайди, тарбиялайди, шакллантиради. Рим файласуфи Боэций (480–524 йиллар): «Худони инкор этувчи одам инсон зотидаги эзгуликни ҳам инкор этади. Имкон туғилган ерда имон ва тафаккурни бирлаштиринг», – деган эди.² Халқимиз тарихидан

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 271-б.

² 96 мумтоз файласуф. Такдирлар, хикматлар, афоризмлар. – Т.: 185-бет.

маълумки, илм-фан, адабиёт, санъат йўналишларида, шунингдек ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал қилишда дунёвийлик ва динийликка нисбатан кўп ҳолда тўғри ёндашилганлиги учун жаҳонга машҳур шундай илмий кашфиётлар қилиндики, улар халқимизнинг маънавий-маданий меросининг олтин хазинасидан муносиб ўрин олди. Бу кашфиётларнинг эгалари ўз замонасининг, ҳаттоки, ҳозирги даврнинг ҳам юксак шаклланган, комил шахси эканлигидан далолат беради.

Бугунги кунда Шарқнинг нури янада ёлқинлаштириб, ундан ёшларни тўла баҳраманд қилишдек муҳим вазифа турибди. Ёшлар юксак истеъдод ва иқтидор, билимга эга бўлса-да, айримлари айнан миллий маънавиятдан узилиб ё узоклашиб қолаётгани муаммо келтириб чиқараётганини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. Демак, Шарқ ёшларининг маърифат йўлини ёритишда айнан Шарқнинг нури етакчи манба воситасини ўтамоғи лозим.

МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ИСЛОҲОТЛАР ЭВОЛЮЦИЯСИ

Халқимиз ўз мустақиллигини қўлга киритгач, мамлакат ўтмишига, бой тарихий меросига, миллий қадриятлар ва анъаналарга бўлган муносабат тубдан ўзгарди. Янгиланаётган жамиятда маънавиятга энг устувор йўналишлардан бири сифатида эътибор қаратилди. Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиши миллий маданиятимиз тарихини ўрганиш борасида катта имкониятлар яратди. Осори-атиқаларимизни асраш, миллий қадриятларимизни тиклаш, қадимий бой тарихимизни тўлақонли ёритиш имконияти туғилди. Ўзбекистонда Мустақиллик эълон қилингунга қадар бир неча сана аввал республика сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маънавий ҳаётининг энг муҳим йўналишларида ўзгариш ва ислоҳотлар олиб бориш учун муайян замин ҳозирлана

бошлади. Нафақат тайёргарлик, бу пайтда келгуси истиклолни қарор топтириш учун ўта зарур бўлган айрим масалаларда журъат ва жасорат билан ошкора амалий ишлар ҳам юзага чиқаётган эди. Жумладан, 1989 йили Давлат тили ҳақидаги Қонун қабул қилинди. Жаҳон маданиятига ўзининг муносиб хиссасини қўшган аждодларимиз таваллудларини нишонлаш мустақиллик туфайли изчил анъанага айланди. Алломаларимиз таваллуд саналарининг нишонланиши, нафақат миллий, балки сиёсий тус олди. Жумладан, 1991 йили Алишер Навоий; 1993 йили Аҳмад Яссавий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Баҳоуддин Нақшбанд; 1994 йили Мирзо Улуғбек; 1995 йили Феруз, Нажмиддин Кубро; 1996 йили Амир Темур; 1998 йили Имом ал-Бухорий, Аҳмад ал-Фарғоний; 1999 йили Жалолоиддин Манғуберди; 2000 йили Бурҳонуддин ал-Марғинович, Камолиддин Бехзод, Имом Абу Мансур ал-Мотурудий каби мутафаккирларга бағишланган тантаналар ўтказилди.

Таъкидлаш керакки, 1990 йили Ўзбекистонда Президентлик лавозимининг жорий этилиши Мустақиллик йўлидаги энг дадил қадамлар бўлди. Ана шу дастлабки жараёнлардаёқ маънавий масаласи муҳимлардан муҳими бўлиб кун тартибига чиқди. Ўша 1990 йилда Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И.А.Каримов Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг биринчи сессиясидаги нутқида «Президент фаолиятининг муҳим вазифаларидан бири халқни маънавий юксалтириш, инсоннинг ахлоқий ва жисмоний такомилдир»¹ деб айтган эди. Шундан сўнг миллий маданият ва халқ маънавий бойлигининг илдизларига эътибор бериш, виждон эркинлигини таъминлаш, маърифат ва маданиятнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, маънавий бойлик яратувчи олимлар ва ижодкор ходимларга эътиборни

---

¹ И.А. Каримов. Маънавий юксалиш йўлида. – Т.: «Ўзбекистон», 1998. 26-б.

кучайтириш, ёш авлоднинг маънавий тарбиясига жавобгарлик ҳисси билан ёндошиш вазифалари белгилаб олинди.

1991 йил 31 августида Ўзбекистоннинг мустақил суверен давлат деб эълон қилиниши мамлакатимизда сиёсат, иқтисодиёт ва маънавият йўналишларида кенг миқёсли ўзгариш ва ислохотларга йўл очди. Умуминсоний қадриятларга содиқлик; халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш; инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиши; ватанпарварлик ривожланишнинг асосий тамойиллари этиб белгиланди. Тан олиш керак, сўнгги юз йиллар давомида ўз тарихи, шонли ўтмиши, ғурури, маънавий устунларидан бегоналаштириб келинган аграр ўлка ва халқни энг замонавий илғор қарашлар, дунёвий демократик асосларда тамомила янгिलाш, фавқулодда мураккаб ва оғир иш эди. Миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислохот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич – 1991–2000 йиллар мамлакатимиз ва халқимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври бўлди. 2001 йилдан 2007 йилгача бўлган муддатни ўз ичига олган иккинчи босқич – фаол демократик янгиланишлар ва мамлакатни модернизация қилиш даври сифатида белгиланди. Ҳам ички, ҳам ташқи сиёсатда Ўзбекистон ўзига хос тараққиёт моделини шакллантирди.

Бу ҳаётни инсонийлаштириш, жамиятни шахслантириш учун бутун кишилик тарихининг ақл-тафаккур даҳолари орзу қилган ва интилган мақсад, улуғ Алишер Навоий айтган «Барчасидин ғараз инсон эди» деган ҳаётий маслакнинг амалдаги кўриниши эди. Айнан шу тамойил араб тилидан ўзлашган «маъни», «маъно» дея қўлланиб юрган маънавият сўзининг ижтимоий салмоқ касб этиши, уни бутун миллат ва жамият тараққиётининг моҳиятини англатувчи ҳодисага айлантиришни тақозо этди. Албатта, бу жараён осон кечгани йўқ. Фикр

исботи учун бевосита маданият йўналишларини кўрадиган бўлсак ўтган аср 80-йиллар иккинчи ярмидан бошлаб то истиқлолнинг дастлабки йилларида тушқунлик, руҳсизлик кайфияти ҳукм сурди. «Адабиёт ўладими?», «Маданиятимизнинг тақдири қандай кечади?» қабилидаги саволлар турли расмий, норасмий йиғинларнинг бош мавзусига айланди. Нашриётлар китоб, бадиий адабиёт чоп этишнинг ижтимоий йўналтирилган режаларини йиғиштириб қўйиб, ўз маблағлари ҳисобидан китоб нашр этишни истаган ҳар қандай «ёзувчи»га имконият яратишни, театр саҳналари ниҳоятда саёз маиший мавзулардаги пьесаларни саҳналаштириб томошабин етовига тушишни, кинотеатрлар ахлоқий ақидалари шубҳали бўлган, асосан жангари ёки йиғлоқи хорижий фильмларнинг намоиши орқали молиявий жон сақлашни меъёрга айлантирди. Маънавий-эстетик мезонлар сийқаланиб, унутилиб борди. Бозор иқтисоди, мулкчилик муносабатларининг ўзгариши ўз-ўзидан адабиёт ва санъатнинг жамиятдаги ўрни, аҳамиятини кейинги ўринларга суриб юборди. Моддий манфаат маънавий ақидаларни, миллий қадриятларни тамомила бошқа қадриятлар билан ўзгача тушунча ва ёндошувлар билан алмаштириб қўйди. Жаҳон глобаллашув жараёнларининг бутун мусбату манфий кўринишлари ёпирилиб кириб келаётган паллада эстетик эҳтиёж ҳам ўта рационаллашиб борди. Ўқувчи ва томошабин, айниқса, ўсиб келаётган авлод учун «ҳаёт мактаби»нинг бозорга кўчиши келгусида маънавий таназзулни муқаррар этиши мумкин эди.

Энди мустақиллик, миллий маънавият, маънавий мерос, адабиёт ва санъат масалалари, айнан бозор шароитида уни ижтимоий ҳимоялаш, истиқлол йўлида қурашиб қурбон бўлган буюк ўзбек адиблари хотирасини абадийлаштириш, халқни Ватан, элу юртнинг манфаати йўлида бирлаштирадиган битта ғоя бўлиши кераклиги, тарихни ўрганиш, миллий ғурур, миллий ҳисни тар-

биялаш каби бир қатор масалалар кўтарилди. Ота-боларимиз қолдирган меросдан фойдаланиб, ўзимизга хос ва мос стратегияни ишлаб чиқиш керак эди. Маънавий-маърифий жараёнларнинг давлат миқёсидаги устувор сиёсат эканининг амалий тасдиғи сифатида мутлақо янги ижтимоий институт – Республика «Маънавият ва маърифат» жамоатчилиқ маркази ташкил этилди. Бу ишлар 1991–1994 йиллар оралиғида амалга оширилди. Умуминсоний кадриятларга содиқлик ифодаси сифатида ўтказилган Халқаро фестиваллар, маънавий меросимизни тиклаш ва ривожлантириш борасидаги маданий-маърифий тадбирлар, ижодкор зиёлилар, айникса, ёш ижодкорларга амалий ғамхўрлик кўрсатиш, уларнинг ижтимоий муҳофазасини таъминлаш орқали ўз имконият ва салоҳиятларини намоён этишга рағбатлантириш орқали мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси қалбида Ватанга муҳаббат, ғурур ва фидойилиқ хислатларини уйғотиш борасида улкан қадамлар ташланди. Айни пайтда бу жараёнларнинг тизимли шаклга кириб, моҳият ва сифат жиҳатидан мутлақо янги ижтимоий институтнинг таъсис этилиши маънавий-маърифий ислохотларнинг давомийлигини ҳам таъминлади.

Иқтисодий ўнгланиш маънавий ўнгланиш билан, иқтисодий юксалиш маънавий юксалиш билан уйғунликда бўлиши сиёсатнинг асосий пойдеворига айланиши лозим эди. Нафақат иқтисодий, айни чоғда маънавий-маърифий ислохотларнинг кейинги босқичи ҳам иқтисодий тетиклашув таъсиридан баҳраманд бўлди. 1995 йил октябрида «Ўзбекистонда театр ҳамда мусиқа санъатини янада ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш тўғрисида», кейинги йил «Ўзбеккино» давлат-акциядорлик компаниясини ташкил этиш тўғрисида», «Маънавият ва маърифат» жамоатчилиқ маркази фаолиятини янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш тўғрисида», 1998 йил «Ўзбекистон театр санъатини ривожлантириш

тўғрисида» Президент Фармонлари, Абдурауф Фитрат таваллудининг 110 йиллиги, Абдулҳамид Чўлпоннинг 100 йиллигини нишонлаш, «Жаҳон адабиёти» журна-лини ташкил этиш, XII Тошкент Халқаро кинофести-валини ўтказиш каби ўнлаб тадбирлар ҳақида ҳукумат ҳужжатлари эълон қилинди.

Булар барчаси мамлакатимизда маънавий-маърифий ислохотларнинг янги босқичдаги давомийлигининг кўринишлари эди.

1995–2000 йиллар оралиғида назарда тутилган соҳалар амалга оширилган ислохот ва янгиликлар ту-файли том маънодаги демократик тамойиллар асосида бирлашма, уюшма шаклидаги коллегиял бошқарувга асосланган ҳолда қайта таркиб топди, кучли давлат-дан – кучли фуқаролик жамиятига ўтиш мақсадларига мувофиқлаштириб борилди. Энг муҳими тизимларни эр-кинлаштириш тамойили тизим ходимлари, айти мисол-да ижодкорларнинг ижтимоий ва шахсий эркинликла-ри ҳамда тафаккур эркинлиги учун кенг йўл очди. Инсо-ният XXI асрга қадам қўяр экан табиат ва жамият билан боғлиқ ўнлаб глобал муаммоларга дуч келди. Албатта бу-лар бирдан пайдо бўлган муаммолар эмас эди. Ўтган аср иккинчи яримларидан бошлаб жаҳонда рўй берган во-қеалар, ҳаётга, турмушга соф рационалистик ёндошув-нинг авжланиб боравериши, тараққиётнинг, муносабат-ларнинг асос заминини фақат моддий манфаатларгагина боғлаб қўйиш пировардида фавқулодда сиёсий, иқтисод-дий ва энг ташвишланарлиси, маънавий бухронларни содир этди. Жаҳондаги мана шундай шароитда Ўзбе-кистонда маънавий-маърифий ислохотлар давлат сиё-сатининг асосий устувор йўналиши деб белгиланди.

Маънавиятни, маърифатни байроқ қилиб, мус-тақилликнинг дастлабки чорак йилида маънавий ис-лохотлар йўлида изчил сиёсат олиб борган Ўзбекистон давлати эндиликда фуқароларининг қалби ва онгида ян-гича қарашлар ва ёндошувлар тушунчаси ҳамда муайян малакани пайдо қилди.

Президентимиз айтганидек, «Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустақам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчиси – аждодларимизнинг бой мероси ва миллий қадриятларга асосланган кучли маънавият».¹ Шу боис, миллий қадриятларни демократик тамойиллар билан уйғунлаштириш, жамият жабҳаларида қарор топтириш, ижтимоий сиёсат қадриятлашувида маънавий омил ва миллий қадриятлар таъсирини ошириш тажрибасини фалсафий нуқтаи назаридан илмий таҳлил этиш долзарб масалага айланди.

Бугунги кунда Республика маънавият ва маърифат маркази ҳузурида Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институтининг ташкил этилиши маънавият-маърифат ва миллий ғоя билан боғлиқ умумназарий илмий-амалий масалаларни ўрганиш, тадқиқ этиш ҳамда уни тарғиб этишнинг мамлакат миқёсидаги янги конструктив механизми жорий этилганлигини билдиради. Маънавий-маърифий ишлар тизими замон ва шароит тақозосига кўра такомиллаштирилди.

Юқорида қисқача келтирилган ижтимоий-маънавий жараёнлар ва бу борада давлат ҳамда ҳукумат миқёсида илгари сурилган устувор сиёсат ва амалий ишларни умумлаштирак, маънавий-маърифий ислохотларнинг эволюцияси ва давомийлигини тўрт босқичга ажратиш тўғри бўлади.

Биринчи босқич ислохотларнинг бошланиш палласи бўлиб, уни ҳали Ўзбекистон мустақиллиги эълон қилинмаган, аммо халқимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги ана шу буюк тарихий ўзгаришни маънавий жиҳатдан тайёрлаб борган даврдан, яъни 1989 йилдан бошлаб, сўнгра 1991 йилдан дадил амалга оширишга киришил-

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2021 йил 19 январь куни бўлиб ўтган видеоселекторда сўзлаган нутқидан. <https://president.uz>.

ган, унинг умумназарий аспекти, стратегик йўналишлари ишлаб чиқилган ва йил санасига кўра 1994 йил охиригача кечган даврни алоҳида белгилаш мумкин.

Иккинчи босқич 1995–2000 йиллар давомида юз берган ўзгариш ва янгиланишларни қамраб олади. Бу даврда энди ислохотларнинг давомийлиги кузатилиб, маънавий-маърифий ишлар амалий ижро механизмларини шакллантириш, унинг ижтимоий институтларининг таркиб топиши содир бўлди.

Учинчи босқич эса 2001 йилдан 2016 йилгача бўлган даврни қамрайди. Бу даврда демократик янгиланиш ва маънавий-маърифий соҳаларда бошланган ислохотларнинг давом этиши ҳамда ривожланиши белгиланиб, бунда энди мазкур йўналишнинг ижтимоий институтлари фаолиятининг такомиллашуви, фуқаролар тафаккури ва турмушида миллий ва умуминсоний маънавий қадриятларнинг камол топиши кузатилади. Бу даврда маънавий-маърифий ислохотлар концепцияси ишлаб чиқилди; иккинчидан, бу концепция жамият ижтимоий ҳаётига узлуксиз ва изчил татбиқ этилди. Агар мустақиллик эълон қилингунга қадар бошланган маънавий-маърифий жараёнлар ўзгариш ва янгиланиш заруратини ижтимоий эҳтиёж даражасига етилганини намоён этган бўлса, Истиклол воқе ҳодисага айлангач, маънавий-маърифий ўзгариш ва ислохотлар илмий-назарий концепциясини ва уни ҳаётга жорий этиш амалий механизмини ишлаб чиқишни тақозо этди.

Тўртинчи босқични Янги Ўзбекистон маънавий ислохотлар даври деб аташ мумкин ва бу давр 2016 йилдан бугунги кунгача давом этиб келмоқда. Мана шу йиллар оралиғида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон ҳамда 2022 йил 28 январдаги «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон тараққиёт Стратегияси тўғрисида»ги Фармонлари,

2019 йил 8 апрелдаги «Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида миллий ғояни ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ф-5465-сон фармойиши, 2019 йил 3 майдаги «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4307-сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги «Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1059-сон қарори ва ушбу фаолият билан боғлиқ бошқа меъёрий ҳужжатлар қабул қилинганлиги ҳам маънавият соҳасидаги ислохотлар жадал бораётганини билдиради.

МАЪНАВИЯТ ВА ГЛОБАЛЛАШУВ

«Глобаллашиб бораётган ва маърифий соҳада турли таҳдидлар кучайиб бораётган бугунги дунёда маънавий ҳаётимизда ўзгаришлар динамикасининг тадрижий ривожланиш даражаси, унга хос умумий қонуниятларнинг амалга ошиши ва бу билан боғлиқ ўзига хос миллий хусусиятларга алоҳида аҳамият қаратишимиз даркор», дейди Президентимиз «Янги Ўзбекистон стратегияси» асарида¹. Чунки глобаллашув билан боғлиқ ахборот хуружлари, турли ғоявий-мафкуравий таҳдидлар айнан миллий ўзлик ва миллий маънавиятга таҳдид солади.

Шу ўринда бир ҳолатни таъкидламоқ зарурки, кейинги йилларда бунёдкорлик ва тараққиётнинг янги босқичи шуқуҳи билан кечаётган соғлом турмуш тарзимизга, айниқса, тамомила янгича маънавий тарбияда камол топаётган ёшлар ҳаётига бегона чет таъсирларнинг адабиёт, санъат, айниқса, ижтимоий тармоқ ахборот хуружлари орқали ҳозирда «оммавий маданият» деб, аслида «оломон маданияти»нинг кириб келиши

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 268-б.

глобал ташвишлардан бирига айланыпти. Айниқса, маънавий соҳасида четдан нима ялтироқ кўринса, унга кўр-кўрона эргашиш ярамаслигини қайд этар экан, четнинг маънавий-мафкуравий «импорти» ҳажми ошиб бораётгани ташвишли ҳодиса эканини таъкидлайди Президентимиз. Аслини олганда, глобаллашувни ижобий ҳодиса, деб баҳолаш мумкин. Шунингдек, инсоният ва жамиятлар тараққий этиб бораркан, глобаллашиш ҳодисаси муқаррар ва табиий жараён ҳисобланади. Аммо ҳар қандай тараққиёт диалектик тарзда амалга ошади, унинг бир маромда кўринган динамик ривожланишида ўзига хос қарама-қаршиликлар, ички зиддиятлар намён бўлади. Хусусан, умумбашарий қадриятларнинг шаклланиши ва такомиллашиши миллий-маънавий қадриятларнинг еврилиб боришига олиб келиши мумкин. Аммо, миллий-маънавий унсурларсиз умумбашарий қадриятларнинг яшовчанлиги камаяди ва уларни жорий этишда ҳам ўзига хос муаммолар юзага келади. Бу каби зиддиятлар глобаллашувнинг салбий томонлари билан боғлиқ масалаларни келтириб чиқаради. Жумладан:

- ◆ жаҳон иқтисодиётида монополияларнинг чегара ҳатлаб чиқаётганлиги, трансмиллий ва глобал даражадаги жиноят ҳоллари учраётганлиги;
- ◆ ижтимоий нотенглик кучайиб бориши, бунинг натижасидаги миграция ҳолатлари, иқтисодий ночор давлатларда ички низоларнинг кучайиши;
- ◆ сиёсий мавқеи кучли ва ривожланган давлатларнинг ривожланмаган ва ривожланаётган давлатларни иқтисодий қарамликда ушлаш ҳаракати;
- ◆ юқумли касалликлар, зарарли одатлар, бузғунчи ғояларнинг чегара босиб ўтаётганлиги;
- ◆ айниқса, халқларнинг азалий миллий урф-одатлари, қадриятлари умумбашарий тамойиллар ва қадриятлар бирлашуви таъсири остида йўқолиб кетиш хавфи остида қолаётганлиги кабиларни ин-

соният олдидаги глобаллашув билан боғлиқ хавф ва муаммолар сифатида санаб ўтиш мумкин.

Шу ўринда К.Зигберснинг глобаллашувга ўзига хос ривожланиш йўлининг торайиши, умумий йўлдан оғишнинг иложи бўлмаслиги, ҳукумат ёки жамият томонидан онгли равишда ўзига хос тараққиёт йўлини танлаш имкониятининг қисқариши, деб берган таърифини эслаш жоиз.¹

Миллий-маънавий кадриятларнинг «емрилиб» бориш хавфи даражасини аниқлаш учун бу кадриятларнинг моҳияти ва зарурати, уларнинг давлат жаҳон саҳнида ўз ўрнини топишидаги аҳамиятига тўхталамиз. Умумбашарий тамойиллар асосида жамият раванқини таъминловчи демократик давлат куриш – халқ манфаатини ифодаладиган ижтимоий сиёсатнинг асосий мақсадидир. Бунинг учун ижтимоий сиёсат фуқароларда миллий-маънавий ва демократик тафаккурнинг уйғунлашуви ва кадриятлашувига эришмоғи лозим.

Глобаллашув шароитида маънавият ўзаги ҳисобланган миллий кадриятларни такомиллаштириш ва шу орқали маънавият илдизларини чуқурлаштириш зарурати қуйидаги муаммоларда кўринади:

- айрим кадриятлашган урф-одат, кўникмаларда стереотипларнинг сақланиб қолинганлиги;
- «демократия», «оммавий маданият» ниқоби остидаги носоғлом муҳит, шарқона ахлоқ нормаларига зид турмуш тарзини сингдиришга бўлган ноҳолис уринишларнинг учраётганлиги;
- зўравонлик, эгоцентризм ғояларининг тарғиб этилиши, наркотик моддалар, оммавий қирғин қуроллари ва одам савдоси орқали бойлик тўплашга бўлган ҳаракатларнинг чегара ошиб ўтаётганлиги;
- миллий ахлоқ меъёрларига зид унсурларнинг тарбия ўчоғи бўлган оилага кириб бораётганлиги;

---

¹ **Б.Очилова.** Миллий-маънавий юксалишда мос кадриятлар ва во-
рисийлик. – Т.: «Истиқлол», 2009. 114-б.

- глобаллашувнинг халқлар маънавий-миллий негизларига таъсири;
- глобал муаммоларнинг характери, моҳияти ўзгариб бораётганлиги;
- бугунги замон руҳига мос келмайдиган, умуминсоний тамойиллардан ортда қолаётган миллий кадриятларнинг ҳам амал қилаётганлиги кабилар.

«Глобал ҳодисалар муайян жамиятдаги кишилар, айниқса, ёшлар маънавиятига сезиларли таъсир кўрсатмоқда»¹. Глобаллашув шароитида миллий-маънавий кадриятларнинг амал қилиши, такомиллашуви ва шаклланишида қуйидагиларни эътиборда тутиши лозим:

Биринчидан, миллий ва маънавий кадриятлар иштирокисиз умуминсоний кадриятларни ҳеч бир инсоннинг турмуш тарзига сингдириш мумкин эмас. Умуминсоний тамойиллар устувор бўлмаган давлатлар глобаллашувнинг бетўхтов ва кескин ривожланиш, қанот ёзиш жараёнларида «қоқилиб» қолиши, яъни, бу жараённинг ижобийдан кўра кўпроқ салбий оқибатлари курбонига айланиши мумкин.

Иккинчидан, миллий-маънавий кадриятлар тизими такомиллаштиришга таъсир кўрсатиш жараёнида ижтимоий сиёсатнинг ўзи ҳам такомиллашиб, ўзгариб боради.

Учинчидан, глобал жараёнлар жаҳон миқёсини қамраб олиш билан умумийлик, маълум бир маконда ва муайян миллат ҳаётида содир бўлиши хусусийлик касб этади. Бу хусусийлик умумийнинг қисми бўлса-да, миллат ва ҳудудга хос хусусий, жумладан, маънавий сифатларсиз намоён бўлиши унинг амал қилиш ҳудудида «беғоналашув»ига олиб келади.

Тўртинчидан, миллат ўз маънавияти ва миллий кадриятларининг ҳақиқий эгаси. Ижтимоий сиёсат миллат билан ҳамоҳангликда маънавий ва миллий кадриятлар-

¹ **Б.Очилова**. Миллий-маънавий юксалишда мос кадриятлар ва воясизлик. – Т.: «Истиқлол», 2009. 117-б.

нинг макон ва замондаги ҳаракати, ўтмишдан келажакка яшаб ўтишини таъминлагандагина миллий ижтимоий сиёсат мақомини олади. Миллий маънавиятига таянган миллий ижтимоий сиёсат бўлмас экан, мамлакат жаҳон саҳнида ўз ўрнини йўқотади.

Бешинчидан, миллий-маънавий қадриятлар тако-миллашиб бормаса, яшовчанлиги йўқолади, бу глобал дунёда миллатни таназзулга олиб боради.

Олтинчидан, миллий маънавият тараққиёти ва мил-лий-маънавий қадриятларнинг такомиллашувига ижти-моий сиёсат билан бирга миллатнинг ўзи масъул бўли-ши шарт.

Шунинг учун ҳам мамлакат раҳбари маънавий тар-бия масаласини ижтимоий тараққиётимизнинг ҳозирги босқичида яна энг зарур ва энг долзарб масала сифати-да илгари сурмоқда. Шунингдек, Президентимиз гло-баллашув шароитида маънавий-мафкуравий таҳдидлар хавф солиб турган пайтда қуйидагилар асосий вазифа-лар сафида бўлиши лозимлигини таъкидлади:

- турли маънавий бузғунчилик ва вайронкорлик ҳара-катлари ва хуружларининг олдини олиш, аҳоли, ай-ниқса, униб-ўсиб келаётган ёшларимизда уларга нисбатан маънавий иммунитетни шакллантириш, эзгу ғояларни тарғиб қилишга алоҳида эътибор қаратиш;
- жаҳолат, умумий савиянинг пастлиги бузғунчи ғоя-ларга ишонувчанлик ва уларнинг таъсирига бе-рилиш ҳолатларини бартараф қилиш учун пухта ишланган ва замонавий ижтимоий фан ютуқлари-га таянадиган маънавий таълим-тарбиянинг изчил амалга оширилишига эришиш;
- бу борада таълим босқичлари, маънавият ва маъ-рифат тизими учун зарур ўқув ва амалий дастурлар тузиш ва уларни жорий этиш;
- аҳолининг маънавий-маърифий саводхонлигини янги босқичга кўтариш, ушбу йўналишдаги таъ-

- лим-тарбия ишларини аниқлаш, бу борадаги самарали фаолият механизмини яратиш;
- ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича олиб борилаётган фаолиятни такомиллаштириш;
  - соҳага замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг татбиқ этиш, оммавий ахборот воситалари имкониятларидан самарали фойдаланиш.¹

ЮКСАК МАЪНАВИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ – ЯНГИ МАЪНАВИЙ МАКОН ЯРАТИШНИНГ МУҲИМ ШАРТИ

Янги маънавий макон нима? У мутлақо янгича маконми? Уни йўқдан бор қилиш керакми ёки борини такомиллаштиришми? «Менинг назаримда у – биз орзу қилаётган Янги Ўзбекистоннинг маънавий қиёфаси яққол акс этадиган, халқимиз интилаётган ва эл-юртимиз бахтиёр яшайдиган маърифатли жамиятдир»¹, деб эътироф этади Президентимиз. Дарҳақиқат, янги маънавий макон – миллий қадриятларимизга таянган, миллий ўзлик ва миллий ғурур илдизларига таянган, юксак ахлоқий-тарбиявий фазилатлар ва ҳуқуқий билимларни уйғунликда мужассам эта оладиган фуқаролик жамиятидир.

Мустақилликни мустаҳкамлаш жамият ҳаётининг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий, маънавий жабҳаларида туб тарихий бурилиш билан боғлиқ бир қатор муаммоларни ва вазифаларни ҳал этиш масаласини кўйди. Ана шундай улкан вазифа ва масъулият халқимиздан бир томондан, маънавий юксалишни, иккинчи томондан эса фуқаролик жамияти қуришда унга таянишни тақозо қилади. Негаки, миллий-маънавий юксалиш тараққиёт омилига айланди.

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 273–274-бетлар.

² Ўша манба. 276-б.

Жамиятда юксак маънавий фазилатларни камол топтириш, миллий мафкурани шакллантириш, ёшларни бой маданий меросимиз, тарихий анъаналаримизга, умуминсоний қадриятларга ҳурмат, Ватанга муҳаббат, истиқлол ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш мамлакатимизда амалга оширилаётган барча ислохотларнинг ҳал қилувчи омилидир. Инсонлар ўзлигини чуқур англаши, мустақилликнинг қадрини тобора теран тушуниши, миллий тафаккурнинг кенгайиши ва такомиллашуви, тарихий ҳурлик, мустақиллик руҳининг уйғонишини таъминлаш маънавият соҳасидаги сиёсатимизнинг асосий мақсадига айланди. Шу боис, мустақиллик йилларида буюк алломаларимизнинг бутун жаҳонда ҳайрат билан ўрганилаётган меросини янгидан ўрганиш ҳаётий эҳтиёжга айланди. Айниқса, Имом Бухорий, Имом ат-Термизий, Бурҳониддин Марғиноний, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳмад Яссавий, Ал-Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Аз-Замахшарий, Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Захириддин Муҳаммад Бобур, Маҳмудхўжа Бехбудий, Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон ва бошқа кўплаб буюк сиймоларимиз илмий-адабий меросини ўрганиш мамлакатимизда барпо этилаётган фуқаролик жамиятининг миллий-маънавий негизларини ташкил этмоқда.

Мамлакатимизда фуқаролик жамиятини барпо этиш мақсад этиб белгиланган бир пайтда, демократик таъминларни эгаллаш, фуқаролар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, шахс эркинлигини амалда жорий этиш, сиёсий жараёнларни эркинлаштириш, демократик меъёрлар асосида кўшартиявийлик тизимини такомиллаштириш, давлат бошқаруви органларининг айрим ваколатларини босқичма-босқич жамоат ва ўзини ўзи бошқариш органларига бериш каби вазифалар умуминсоний ва миллий қадриятларни ўзида ифода этган ҳол

да маънавият билан туташади. Жамиятдаги демократик ўзгаришларни амалга ошириш учун маънавият сиёсатининг бош таянчи бўлмоғи керак.

Маънавий юксалиш ҳар бир инсондаги руҳий ҳолат, онг тараққиёти билан боғлиқ. Фуқаролик жамиятини барпо этиш маънавий етук инсонларни тарбиялаш, таълим ва тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилишга ҳам боғлиқ. Чунки, айна билимлилик ва юқори маънавиятлиликдан ҳамманинг бахт-саодати йўлида фойдаланиш мумкин. Миллий тараққиётимизнинг ҳозирги босқичида таълим муассасаларининг муҳим вазифаларидан бири – жамиятни юксак ғоявийлик ва миллий ғояга содиқлик, ёт ва бузғунчи мафқураларга қарши муросасизлик руҳида тарбиялашдир.

Жамиятда мафқуравий иммунитетни шакллантириш фуқароларнинг ғоявий, назарий ва услубий тайёргарлигига боғлиқ. Ҳар бир жамият аъзоси, энг аввало, миллий ғоямизнинг тарғиботчиси бўла олиши шарт. Ҳар бир тарбиявий маърифий тадбир маънавий душманларимизга қарши ғоявий қурол бўлиши лозим. Бугунги дунёдаги мураккаб мафқуравий вазият жамиятимизда ғоявий иммунитетни тарбиялашни фаоллаштиришни талаб қилади. Чиндан ҳам Ўзбекистонимизни дунёдаги тараққий этган давлатлардан бирига айлантириш учун фарзандларимизда соғлом эътиқод ва дунёқараш, умуммиллий бирлик бўлиши керак.

МАЪНАВИЯТ РИВОЖИ ОМИЛЛАРИ

Президент олдимизда «мамлакатимизда маънавий тарбия тизимининг янги стратегиясини яратиб, халқимиз, айниқса, ёшлар ўртасида маънавий-маърифий ишларни сифат ва мазмун жиҳатидан янги босқичга кўтариш» вазифаси турганини қайд этиб ўтди.¹ Маъ-

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 278-б.

навий тарбия тизими янги стратегиясини яратишда жамиятда маънавиятни ривожлантириш ва юксалтиришда бевосита ва билвосита таъсир кўрсатувчи бир неча ижтимоий институтлар ва омилларни ҳисобга олиш зарур. Булар қуйидагилар:

1. Юксак маънавиятга эга баркамол авлодни тарбиялашда, ҳар бир миллатнинг ўзига хос миллий қадриятларини, маънавиятини шакллантиришда ва юксалтиришда **оиланинг** ўрни бекиёсдир.

Маърифатпарвар адиб Абдурауф Фитрат оилани миллат манфаатига хизмат қилувчи, шу руҳни тарбияловчи бешик эканлигини алоҳида таъкидлайди. Оиладagi ижтимоий фойдали тарбия эса жамиятни мустаҳкамловчи омил бўлиб, унинг уйғоклиги, ҳаракатчанлиги, маърифий комиллигига тақалишини таъкидлайди. Шу боис, Фитрат Ватану мамлакатни дилдан севувчи, унинг шаъни шарафини ҳимоя қилувчи фидойи фарзандларни кўплаб тарбиялаб вояга етказиш лозим, деган фикрни исботлаб беради.

Мамлакатимиз Конституциясида оиланинг ижтимоий мақоми аниқ белгилаб қўйилганлиги, шу асосда Оила, Фуқаролик, Уй-жой кодекслари ва бошқа зарур қонун ҳужжатлари қабул қилиниб, бу борада тегишли ҳуқуқий пойдевор яратилганлиги, 1998 йилни мамлакатимизда «Оила йили» деб эълон қилиниши ва шу асосда махсус ишлаб чиқилган давлат дастурларининг амалга оширилиши «оила институтини жамиятнинг бошқа муҳим ижтимоий тизимлари, юртимиздаги маънавий ўзгаришлар билан уйғун тарзда ривожлантириш, унинг нуфузини ошириш масаласига давлат сиёсатининг энг муҳим ва устувор йўналиши сифатида доимий эътибор бериб келинаётганлигидан далолат беради.

2. «Маънавий ҳаётимизни юксалтириш ҳақида гапирганда, **маҳалланинг** роли ва таъсири хусусида тўхталиш албатта ўринлидир. Маълумки, азалдан ўзбек маҳаллалари чинакам миллий қадриятлар маскани бў-

либ келади. Президент «маҳалла – жамиятимизнинг ёруғ юзи ва виждони кўзгуси» деб атади.¹ Дарҳақиқат, дунёнинг бирорта мамлакатада учрамайдиган маҳалла институтига истиқлолнинг дастлабки йиллариданок давлатимиз раҳбари ташаббуслари билан катта эътибор қаратилиб, обрўси қайта тикланди, ваколати кенгайиб, ҳаётимизда туганган ўрни юксалди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида маҳалланинг ҳуқуқий мақоми «фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи» сифатида белгилаб қўйилганлиги ҳам ана шундан далолат беради.

3. Юксак маънавиятни шакллантирадиган асосий омиллардан бири – бу *таълим-тарбия* тизими ҳисобланди. Таълим-тарбия ҳақида гап кетганда, Абдулла Авланийнинг «Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – ё фалокат масаласидир» деган фикрларини эслаш кифоя, деб ўйлаймиз. Ватанимизнинг ёруғ келажagini белгилайдиган, унинг куч-қудратини таъминлайдиган омиллар орасида таълим-тарбия соҳаси алоҳида ўринга эга. Чунки ҳар бир миллатнинг, халқнинг эртанги куни бугун вояга етаётган авлод тақдири билан узвий боғлиқдир.

4. Жамият маънавиятини юксалтиришда, ёш авлод онгига маънавиятни сингдириш ва шакллантиришда *оммавий ахборот воситалари* ҳам муҳим омиллардан бири саналади. Маълумки, давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан кучли жамоатчилик назоратининг мавжудлиги – фуқаролик жамиятини барпо этиш жараёнларида ижтимоий сиёсатнинг энг муҳим шартларидан биридир. Бинобарин, фуқароларнинг фаоллиги, ижтимоий ҳодисаларга бефарқ бўлмаслиги ҳамда ҳар бир давлат хизматчисининг ўз фаолияти жамоатчилик назорати остида эканлигини чуқур ҳис этиб бори-

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021. 115-б.

ши фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнида муҳим аҳамият касб этади.

5. Маънавият инсон қалби ва тафаккурининг маҳсули экан, демак аввало ана шу қалб ва тафаккурга таъсир кўрсатиш масалалари долзарб ҳисобланади. Бу йўлдаги таъсирчан воситалардан бири бадий *адабиёт ва санъатдир*. Зеро адабиёт ва санъат кишида мустақил фикр шаклланишига ёрдам бериш билан бирга, унинг руҳини такомиллаштиради, унинг тарбиясига таъсир кўрсатади, ғоявий қуроллантиришга ёрдам беради.

Юксак маънавият инсонни, миллатнинг ақлий салоҳиятини ўзлаштирганлиги билан ҳам ўлчанади. Юксак маънавиятнинг инсонда намоён бўлиши инсоннинг табиатлашуви, жамиятлашуви, инсонлашуви кабиларни тақозо этиши керак. Бу жараён инсоннинг маърифатлашувига, илмийлигига боғлиқдир. Илмдан тўғри фойдаланиш, ундан тўғри хулоса чиқариш ва ҳаётга татбиқ этиш ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди. Баъзилар ўзлари билган, эътиқод этган илмдан ўзгаларни баҳраманд этмайдилар.

6. Миллий ғоя маънавият ўзакларидан биридир. Миллий ғоя Ўзбекистон халқи ҳаёти, мамлакат олдига қўйган эркин ва фаровон ҳаёт, озод ва обод Ватан қуриш мақсадини амалга ошириш учун маънавий-руҳий куч-қувват манбаи ҳисобланади ва халқимизни бирлаштириб турадиган, миллий-маънавий қадриятларимизни тиклаб, унга таянган ҳолда Ўзбекистонда демократик ижтимоий сиёсат олиб бориш, адолатли фуқаролик жамиятини қуриш учун илмий-назарий асос бўлиб хизмат қилади.

Миллий ғоя миллий ғурур, аждодларга муносиб ворис бўлиш, улар билан фахрланиш ва уларга ўхшаб ўз Ватанининг равнақига муносиб ҳисса кўшишга, фидойилик билан меҳнат қилишга даъват этади. Ҳозирги замон илм-фан ютуқларини эгаллаш, фан ва технологияларни ўзлаштиришга ундайди, ватанпарварлик туй-

гуларини оширади, ўз халқига ва миллатига бўлган садокатини мустаҳкамлайди, шунингдек, келажак авлод олдидаги масъулиятини оширади. Миллий ғоя инсонларнинг – ватандошларимизнинг онгига, тафаккурига сингиб, ишонч ва эътиқодига айланган тақдирдагина мафкурага айланиши ва кўзланган мақсадга эришиш мумкин. Бунга ҳар бир инсон ўз ҳаёти давомида эришиб боради.

7. Маънавий тараққиётда **миллий қадриятлар** такомиллашувининг ўрни катта. Миллий қадриятлар бу, аввало, миллатнинг ўзини, ўзлигини қадрлаши демакдир. Бу жаҳон саҳнида миллат бор экан, у каттами, кичикми, дунёнинг у четида яшайдими, ёки бу четидами, қатъи назар, унинг ўзлиги, миллийлиги, қадриятлар тизими бўлади. Тоқим, у қадрлаган тизим эъзозланмас экан, миллатнинг ўзи ҳам эъзоз топмайди. Миллий қадриятлар тизимини таркибан ўрганадиган бўлсак, улар ўзидаги қуйидаги хусусиятлар билан таснифланади:

- ◆ замон (миллат ўтмиши, бугуни, келажаги) билан боғлиқ;
- ◆ макон (миллий ҳудуднинг географик жойлашуви, иқлими) билан боғлиқ;
- ◆ миллат генофонди, қон-қардошлиқ ришталари, миллий характерга хос;
- ◆ урф-одат, анъана, маросим ва байрамлар, ўйинлар билан боғлиқ;
- ◆ миллат тили, ёзуви, шевалари, халқ оғзаки ижоди билан боғлиқ;
- ◆ миллат тафаккури, ғояси, миллий мақсад ва манфаатлар билан боғлиқ миллий қадриятлар.

Миллий қадриятлар миллий маънавиятни шакллантиришдаги энг муҳим омил саналади.

8. Миллий ғоя ва маънавият тарғиботи ва шаклланишида аждодларимиз мероси, дин, хусусан **ислом ва исломий қадриятларнинг** ўрни ва роли алоҳидадир. Уларни тарғиб ва ташвиқ қилиш натижасида кишилар-

да инсоф, иймон, виждон, бировларнинг ҳақини емаслик, ўғирлик қилишдан қўрқиш, ҳалол билан ҳаромни фарқлаш, инсонпарварлик, камбағалпарварлик, етимпарварлик, хайру эҳсонли бўлиш фазилатлари шакллана борган ва бу ислом динига эътиқод қилувчиларнинг миллий хусусиятига айлана борган. Миллий ва диний кадриятларнинг уйғунлашуви инсон ва жамиятнинг маънавий жамланишига хизмат қилган. Зеро, бу кадриятлар ва руҳий билимлар мазмун-моҳиятини эзгулик ва покликка даъват этувчи ғоялар ташкил этган.

МИЛЛИЙ ҒОЯ МИЛЛИЙ МАЪНАВИЯТ АСОСИДИР

«Биз яратаётган янги Ўзбекистоннинг мафқураси эзгулик, одамийлик, гуманизм ғояси бўлади. Биз мафкура деганда, аввало, фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний кадриятлар тарбиясини тушунамиз. Улар халқимизнинг неча минг йиллик ҳаётий тушунча ва кадриятларига асосланган»¹, дейди Президентимиз.

Миллат манфаатларини ифода этувчи, миллатнинг равнақи учун фаолиятга йўналтирувчи ғоялар миллий ғоялардир. Ҳар бир даврнинг ўз миллий ғояси бўлади. Айтайлик, Жалолиддин Мангубердининг юрагига ўт солган миллий ғоя – эрк ва озодлик бўлса, Соҳибқирон Амир Темур даврида эл-улусни бирлаштириш, «Куч – адолатда» эканлиги миллий ғоя даражасига кўтарилди. Миллий байрамлар, миллий-маданий мерослар, миллий кадриятлар эса ўзида миллатнинг манфаати, мақсадини кўзловчи ўз даврининг миллий ғоясини ифодалайди. Миллий ғоянинг кадриятлашуви миллий ахлоқни шакллантиришга, жамият аъзоларини маънавий бойитишга, юксак фазилатлар руҳида тарбиялашга кўмаклашади.

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2021 йил 19 январь куни бўлиб ўтган видеоселекторда сўзлаган нутқидан. <https://president.uz>.

Миллий ғоя миллий маънавиятни озиклантирувчи ўзак сифатида иштирок этади.

Маълумки, инсонпарварлик ғоялари билан озикланган Ҳожа Аҳмад Яссавий, Хожа Баҳовуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро каби зотлар асос солган муқаддас ғоя ва тариқатларнинг ватани ҳам Туркистон заминидир.

Миллий ғоялар асосида миллий мафкура юзага келади. Миллий ғоя, миллий мафкура диний кадриятларимизнинг уйғунлашуви жараёнида ижтимоий сиёсий жараёнларнинг ҳар бир иштирокчиси бир қатор масалаларни доимий эътиборда тутиши шарт.

Биринчидан, миллий мафкура, авваламбор, ўзлимизни, муқаддас анъаналаримизни англаш туйғуларини, халқимизнинг қўп асрлар давомида шаклланган эзгу орзуларини, жамиятимиз олдига бугун қўйилган олий мақсад ва вазифаларни қамраб олиши шарт.

Иккинчидан, жамиятимизда бугун мавжуд бўлган хилма-хил фикрлар ва ғоялар, эркин қарашлардан, ҳар қандай тоифалар ва гуруҳларнинг интилишлари ва умидларидан, ҳар қандай инсоннинг эътиқоди ва дунёқарашидан қатъи назар, уларнинг барчасини ягона миллий байроқ атрофида бирлаштирадиган, халқимиз ва давлатимизнинг дахлсизлигини асрайдиган, мамлакатимизни турли таҳдидлардан ҳимоя эта оладиган, эл-юртимизни энг буюк мақсадлар сари чорлайдиган ягона ғоя – мафкура бўлиши керак.

Учинчидан, миллий мафкурамиз ҳар қандай миллатчилик ва шунга ўхшаган унсурлардан, бошқа элат ва халқларни менсимаслик, уларни камситиш кайфияти ва қарашларидан мутлақо холи бўлиб, қўшни давлат ва халқлар, умуман, жаҳон ҳамжамиятида, халқаро майдонда ўзимизга муносиб ҳурмат ва иззат қозонишда пойдевор ва раҳнамо бўлиши даркор.

Тўртинчидан, миллий ғоя, биринчи навбатда ёш авлодимизни ватанпарварлик, эл-юртга садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбига инсонпарварлик ва ода-

мийлик фазилатларини пайванд қилишдек олижаноб ишларимизда мададкор бўлиши зарур.

Бешинчидан, у Ватанимизнинг шонли ўтмиши ва буюк келажagini узвий боғлаб туришга, ўзимизни улуг аждодларимиз боқий меросининг муносиб ворислари деб ҳис қилиш, шу билан бирга, жаҳон ва замоннинг умумбашарий ютуқларига эришмоққа йўл очиб берадиган ва шу мақсадларга муттасил даъват қиладиган ғоя бўлиши керак.

Мамлакатимизда миллий истиқлол мафкураси ҳар бир кишининг жамият ҳаётидаги фаолияти, юрти, миллати, ўзи ва оиласи олдидаги бурчи ва масъулиятини қай даражада ҳис этаётгани ва бажараётганини белгилайдиган маънавий мезон сифатида эътироф этилган. Миллий истиқлол мафкураси қуйидаги **умумбашарий қадриятларга суянади** ва улардан озиқланади: қонун устуворлиги; инсон ҳақ-ҳуқуқлари ва ҳурфикрлик; турли миллат вакилларига ҳурмат ва улар билан баҳамжиҳат яшаш; диний бағрикенглик; дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик; ўзга халқларнинг илғор тажрибаси ва маданиятини ўрганиш.

Ҳар қандай ислоҳотнинг самараси, аввало, халқ маънавий-руҳий дунёқарашининг янгиланиши, тафаккурининг юксалиши, юз бераётган ўзгаришлар унинг ҳаёти ва тақдирига дахлдор бўлганини чуқур ҳис қилиши, ундан хулоса чиқариши билан белгиланади. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар жараёнида ана шу нозик жиҳатга алоҳида эътибор берилди. Барча ўзгариш ва янгилишларнинг марказига инсон ва унинг манфаатлари қўйилди. Бугунги кунда ҳам ўзгаришлар жараёнининг моҳиятида ислоҳот – ислоҳот учун эмас, аввало инсон учун, унинг фаровон ҳаёти учун, деган тамойил мужассамдир ва бу сиёсат бугун ҳам изчил амалга оширилмоқда.

Маълумки, инсоннинг энг устувор ва муқаддас ҳуқуқларидан бири – бу тинч яшаш ҳуқуқидир. Дав-

лат ва жамиятнинг бурчи ана шу ҳуқуқни барча қонуний воситалар билан кафолатлаб беришдан иборат. Бу ҳуқуқни амалга ошириш – давлат ва жамиятни демократлаштиришнинг энг муҳим шартидир. Демократиянинг инсонпарварлиги ҳам биринчи галда ана шу мезон билан ўлчанади. Ҳозирги энг муҳим, энг долзарб вазифа – жамият аъзоларини, аввало унинг асосий кўпчилигини ташкил этадиган ёшларнинг қалбида миллий ғоя, миллий мафкура, ўз Ватанига меҳр-садоқат руҳини уйғотиш, ўзлигини англаш, миллий ва умумбашарий кадриятлар руҳида тарбиялашдан иборатдир. Бу соҳада энг устувор вазифа – халқимиз орасида катта маърифий-амалий ишларни олиб бориб, миллий кадриятларимизни такомиллашувига хизмат қиладиган ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий манбаларни тўғри белгилаб олишдир. Жамиятимиз дунёқарашида ҳанузга қадар ижтимоий таъминот ижтимоий сиёсатнинг асоси, байрамлар, урф-одатлар, маросимлар, маданий-маънавий мерос, халқимиз характеридаги айрим фазилатлар ва бошқа шу кабилар миллий кадриятлар манбаи бўлиб қолаётир. Лекин бугун давр ва унинг талаблари мутлақо ўзгарган. Шунга мувофиқ равишда мамлакатда олиб борилаётган ижтимоий сиёсатда жуда куп жабҳаларда амалга оширилаётган амалий ўзгаришлар орқали умуммиллий ғоявий дунёқараш моҳиятини ўзгартиришга ҳаракат қилинмоқда ва ўтган йиллар ичида бу масалада катта ютуқларга ҳам эришилди.

МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ – ЖАМИЯТ ЭХТИЁЖИ

Давлат ўз ҳудудида амалга оширадиган ижтимоий сиёсатни танлаб олар экан, уни иқтисодий, маданий, ҳуқуқий, ҳарбий ва шу каби бошқа эҳтиёжлар ва мақсадлардан келиб чиққан ҳолда шакллантиради. Лекин давлатнинг ушбу сиёсатини амалга ошиши учун хизмат

қилувчи бош асослардан бири фуқаролар онгида маънавий кадриятларни шакллантиришдир.

Ижтимоий сиёсатнинг бу борадаги амалиёти Президентимиз томонидан белгилаб берилган давлат сиёсатининг тамойиллари, унинг мақсадлари билан узвий боғлиқликда шаклланади. Шунга асосан ижтимоий сиёсат амалда кадриятлар тизимидан мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий тамойиллари, реал ҳаётга мувофиқлик, комплекслилик, тизимлилик, давлат ва жамият манфаатларининг мувофиқлиги, босқичма-босқичлик, миллий анъанавий кадриятлар ва илғор замонавий имкониятлар ҳамкорлиги, стратегик йўналтирилганлик, маънавий-руҳий интилувчанлик, ҳуқуқий билимдонлик, тадбиркорлик, ташаббускорлик, манфаатлар мувозанати, ижтимоий шериклик, илмийлик, амалий муносабатлар, қонунийлик, демократизм, уйғунлик, тизимлилик, яхлитлик, истиқболлилик, инсонпарварлик, очиқ-ошқоралик, ижтимоий адолат, тенг имкониятлилик каби тамойилларнинг ҳам ўрин олишига асосланади.

Мазкур фикрлар пировардида айтиш мумкинки, миллий кадриятларни такомиллаштириш ижтимоий сиёсатда амалга ошириладиган ишларнинг самарадорлигини ошириши билан чуқур даражада боғлиқ бўлиб, бу борада бир қатор муаммоларга барҳам бериш лозим бўлади.

Миллий кадриятларни такомиллаштириш тизимининг сиёсий мақсадларидан келиб чиқиб, эндиликда янги авлод кадрларини тайёрлашни нафақат миқдорий, балки сифат жиҳатдан янги босқичга олиб чиқиш лозим бўлади.

Бугунги кунда, айтиш мумкинки, жамиятда ўзининг ақл-идрокига, интеллектуал салоҳиятига, яратувчанлик кучига – маънавиятига ишонч уйғонди. Тўғри, бу ишонч аста-секинлик билан объективлашиб бормоқда, бу борада ҳали баргараф этилиши зарур бўлган тўсиқлар етарлича топилади. Аммо халқимизда, фуқароларимизда ўзлигини англаш ва намоён этиш истаги барқарор кадриятларга айланиб бораётганини сезмаслик мумкин эмас. Айнан

ушбу истак Ўзбекистонда кечаётган ижтимоий сиёсий жараёнларга маъно, проектив йўналиш бахш этмоқда.

Хулоса ўрнида куйидагиларни эътироф этиш лозим.

Мустақиллик бугунги кунда миллати ва динидан қатъи назар, фуқароларимизнинг қалбида она Ватанга муҳаббат, мустақиллик ғояларига садоқат ва ўзаро ҳурмат туйғусини қарор топтиришга хизмат қилмоқда. Тараққиёт ва ривожланиш ғоялари эса жамоатчилик қалби ва онгига фикрлар хилма-хиллиги, виждон эркинлиги тамойилларига аҳамият берган ҳолда маърифий йўл билан сингиб бормоқда. Юртимизда бугун олиб борилаётган ижтимоий сиёсат натижасида шаклланган маънавий тараққиёт куйидаги ижтимоий-сиёсий тамойилларга суяниши лозим:

- мамлакатнинг мустақиллигини мустаҳкамлашга хизмат қилиш;
- давлатимизнинг ҳудудий яхлитлиги ва сарҳадлари дахлсизлигини таъминлашда ёрдам бериш;
- қонун устуворлигини таъминлаш;
- демократия ва ўзини ўзи бошқаришнинг ҳаётда мустаҳкам ўрин эгаллашига асосланиш;
- миллий ва умуминсоний қадриятларнинг уйғунлигига таяниш;
- халқаро ҳуқуқ қоидалари билан уйғунлик; иқтисодий плюрализм ва хилма-хил мулкчиликнинг эркин шаклланишини таъминлаш;
- давлатнинг бош ислоҳотчи экани ва мамлакатда ижтимоий барқарорликнинг таъминланганига таяниш;
- виждон эркинлиги ва фикрлар ранг-баранглиги муҳитини шакллантириш;
- аҳолининг ижтимоий ҳимояланганлиги, жамият ҳаёти барча соҳаларининг эркинлашуви, ислоҳотларнинг тадрижийлиги жараёнларига хизмат қилиши.

Шуни ҳам айтиш керакки, янги Ўзбекистон ижтимоий сиёсати яратган маънавий қадриятлар тизими Ўзбекистонда озод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт яратишга қаратилган умуммиллий тамойиллар сифатида намоён бўлмоқда.

Мазкур тамойилларнинг ижтимоий сиёсатдаги ўрни ўз навбатида, уларнинг республикамизда яшовчи барча миллат ва элат вакилларининг умумий манфаатларини, халқимизнинг асрлар мобайнида интилиб келган орзу-идеалларини, олижаноб мақсад-муддаоларини ўзида мужассам этиши билан белгиланади.

Биламизки, озодлик истиқлол сари интилган ҳар бир халқнинг эзгу мақсади, ишонч ва эътиқоди бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Бу тамойил унинг жамият аъзоларини аниқ мақсад сари сафарбар қилувчи, уларни бу йўлда уюштирувчи маънавий омил сифатида моҳиятга эга эканини ифодалайди. Жамият аъзоларини, аҳолининг барча қатламларини Ўзбекистоннинг буюк келажакгини яратишга сафарбар этади. Бу олижаноб мақсадларга эришиш фуқароларнинг ҳамжиҳатлигига, ўзимизнинг бурчимизни қай даражада англашимиз, эртанги кунга бўлган ишончимизга кўп жиҳатдан боғлиқдир.

Бугун жамиятимизга анъанавий миллий кадриятлар билан бир қаторда жаҳон цивилизациясининг эришган ютуқлари ва умуминсониятнинг асосий кадриятлари устувор бўлмоқда. Бу тизимнинг асосий-марказий кадриятлари Юрт тинчлиги, Ватан равнақи ва Халқ фаровонлиги ғояларини ижтимоий барқарорлик, жамиятдаги субъектлар (миллатлар, синфлар, қатламлар, партиялар ва ҳоказо) ўртасидаги ҳамжиҳатлик, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, умумжаҳон цивилизацияси ютуқлари ва шарқона анъаналарнинг уйғунлигига эришиш, ватанпарварлик ва инсонпарварлик, ҳуқуқий давлат ва кучли ижтимоий ҳимоя механизмига эга бўлган бозор муносабатларига хос жиҳатларни ифодалайди. Бу шундан далолат берадики, ҳозирги даврда, Ўзбекистонда, жамият ҳаётининг барча соҳаларида, янгича кадриятлар тизими шаклланди ва уни такомиллаштириш асослари мустаҳкамланмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва методологик аҳамиятга молик нашрлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ. 2017. 74-б.

2. «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар Стратегияси тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. – Т.: Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил, 6-сон, 70-модда.

3. «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳа ривожини янги босқичга кўтариш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. 2017 йил 30 июль.

4. «Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти, 2018 йил 15 август. <http://www.president.uz/uz/lists/view/>

5. Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичдан миллий ғояни ривожлантириш концепцияси. 2019 йил. 27 ноябр. ID-10558. Лойиҳа. <https://regulation.gov.uz/uz/document/10558>

6. Ш.Мирзиёев. Таълим ва маърифат – тинчлик ва бунёдкорлик сари йўл. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2017.

7. Ш.Мирзиёев. Ватанимиз тақдири ва келажаги йўлида янада ҳамжиҳат бўлиб, қатъият билан ҳаракат қилайлик. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2017.

8. Ш.Мирзиёев. Жисмоний ва маънавий баркамол ёшлар – бугунги ва эртанги кунимизнинг ҳал қилувчи кучидир. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2017.

9. Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: «Ўзбекистон». 2021.

10. И.А. Каримов. Маънавий юксалиш йўлида. – Т.: «Ўзбекистон», 1998.

11. И.А. Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: «Маънавият». 2008.

II. Монографиялар, китоблар, рисолалар.

1. Абдулла Авлоний. Туркистон ёхуд ахлоқи гулистон. – Т.: «Ўқитувчи», 1992. 160-б.

2. А.Абдуллаев. Маънавият ва иқтисодий тафаккур. – Т.: «Маънавият», 1999. 100-б.

3. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шаҳри. – Т.: А.Қодирӣ, 1993. 224-б.

4. Н. Жўраев. Мафкуравий иммунитет. – Т.: «Маънавият», 2000. 16-б.

5. И. Жабборов. Ўзбеклар турмуш тарзи ва маданияти. – Т.: «Ўқитувчи», 2003. 208-б.

6. М. Имомназаров. Миллий маънавиятимизнинг такомил босқичлари. – Т.: «Шарқ», 1996. 144-б.

7. Ислом: Бағрикенглик ва мутаассиблик. – Т.: 1998. 128-б.

8. Каримов Иброҳим. Маънавият, фалсафа ва ҳаёт. – Т.: «Фан», 2001. 214-б.

9. Мустақил Ўзбекистон тараққиётининг ғоявий асослари. – Т.: «Шарқ», 2001. 192-б.

10. Қ.Назаров. Аксиология. – Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. 2004.

11. Б.Очилова. Миллий-маънавий юксалишда мос қадриятлар ва ворисийлик. – Т.: «Истиклол», 2009. 117-б.

12. И.Соифназаров. Маънавий баркамоллик ва сиёсий маданият. – Т.: «Шарқ», 2001. 158-б.

13. Қ.Х. Хоназаров. Миллий ўзликни англаш ва умуминсоний қадриятлар. – Т.: «Фан», 1994. 126-б.

14. А.Эркаев. Маънавият миллат нишонни. – Т.: «Маънавият», 1999. 240-б.

15. А.Эркаев. Миллий ғоя ва маънавият. – Т.: «Маънавият», 2002. 240-б.

16. Қадриятлар ва ижтимоий тараққиёт. – Т.: «Ўзбекистон», 1997. 198-б.

17. В.Қўчқоров. Миллий тикланиш ва ўзликни англаш. – Т.: 2004. 64-б.

МУНДАРИЖА

Маънавият – қудратли куч	3
Нур – Шаркдандур	7
Маънавий-маърифий ислохотлар эволюцияси	11
Маънавият ва глобаллашув	19
Юксак маънавиятни шакллантириш – янги маънавий макон яратишнинг муҳим шарти	24
Маънавият ривожини омиллари	26
Миллий ғоя миллий маънавият асосидир	31
Маънавий қадриятларни шакллантириш – жамият эҳтиёжи.....	34
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	38

Илмий-оммабон нашр

ШАҲЛО АҲРОРОВА

МАЪНАВИЯТ ЭНГ ТАЪСИРЧАН ВА ҚУДРАТЛИ ҚУРОЛИМИЗДИР

Тошкент «Маънавият» 2022

Муҳаррир *Ислом Худойқулов*

Рассом *Шуҳрат Соҳибов*

Мусахҳих *Шарофат Хуррамова*

Компьютерда тайёрловчи *Шуҳрат Соҳибов*

Лицензия АИ №189, 10.05.2011 йилда берилган.

Босишга 22.11.2022 йилда рухсат этилди. Бичими 84x108 ^{1/32}.

«Таймс» гарнитураси. Офсет босма усулида босилди.

Шартли босма табағи 2,10. Нашр табағи 1,96. Буюртма № 22-97.

Адади 1500 нусха. Нархи шартнома асосида.

«Маънавият» нашриётида чоп этилди.

100047. Тошкент, Тараққиёт 2-берккўча, 2-уй. Шартнома № 34-22.